

פרק שמיני; דפים (צג) צד צה

רכ. מהם דיני ארבעת השומרים, ומקורותיהם?

שומר חנם פטור על הכל (בשבועה) וחייב על הפשיעה.
פרשה ראשונה משלשת פרשיות השומרין – בו נאמרה. ושם כתוב שאם טען טענת גנב (ונשבוע) ואח"כ נמצא בידו – חייב כפל, הרי שנפטר בטענת 'נגנבה'.

שומר שכר חייב גם על גניבה ואבידה ופטור על האונסין.
א. נחלקו ראשונים בדין 'גניבה באונס', כגון ששומר בקרקע בעומק רב ונגנב משם. וכן נחלקו כשתקפתו שינה באונס וגנבוהו וכיו"ב.

ב. יש שדנים לומר שהשומר בשכר חסדים שקבל ממנו – נעשה שומר שכר. ויש מפקפקים בדבר (ע' מאירי לעיל פ.). וע"ע כיו"ב לענין שואל ושוכר, בריטב"א קג..

פרשה שניה נאמרה בו. ומפורש בה חיוב על גניבה ופטור (בשבועה) בשבורה או מתה או נשבית. [אין שומר שכר חייב בכפל בטוען טענת גנב ונמצא בידו, לפי שלא נפטר בטענה זו]. ומקור חיובו באבידה, מריבוי אם גנב יגנב. ולדעת האומר דיברה תורה כלשון בני אדם – בקל וחומר מגניבה, שהאבידה קרובה אל הפשיעה יותר מן הגניבה.

השואל חייב על הכל (מלבד מתה מחמת מלאכה שלא הוזכר בפרשה לחיובו, והרי יש לו רשות לעשות בה מלאכה ולשם כך שאלה (ע' להלן צו: ובתוס' כאן) ו'בעליו עמו').

פרשה שלישית (וכי ישאל...) נאמרה בו, ואע"פ שאין מפורש בה חיוב על שבי שהוא אונס שאינו עולה על דעתו, ריבו גם אונס זה מיתור המלה או. חיוב גניבה ואבידה של השואל נלמד ב'קל וחומר' משומר שכר (ואף בלא קל וחומר, נלמד מהקש הפרשיות: וכי ישאל – וי"ו מוסיף על ענין ראשון וילמד תחתון מעליון. עפ"י תוס' צה. ועוד).

השוכר, לר' מאיר דינו כשומר חנם ולר' יהודה – כשומר שכר. (וכן הלכה). ורבה בר אבוחי שיטתם.

רכא. מהו פטור 'בעליו עמו' ומה מקורו? האם הוא אמור גם במקרה של פשיעה? ומה הדין כשבעליו עמו במלאכה אחרת? ואיזה זמן הוא הקובע שיהיה אז בעליו עמו ויפטור?

המשאיל או מפקיד דבר לחברו, אם היה הוא עצמו מושאל או מושכר למלאכה אצל השואל / השומר – פטור הלא אם ארע דבר לפקדון, ככתוב אם בעליו עמו לא ישלם (ואין זה סברא אלא חידוש התורה. עפ"י תוס' צו. ד"ה ונשאל).

מקרא זה בפרשת השואל נאמר, ולמדנו מהקש הפרשיות (וכי ישאל – וי"ו מוסיף על הענין הראשון וילמד עליון מתחתון) לשומר שכר שנפטר בגניבה ואבידה אם בעליו עמו. ושוב יש ללמוד לפטור גם בגניבה ואבידה בשואל, שהרי עיקר חיוב גנבה ואבדה בשואל למדנוהו משומר שכר בקל-וחומר, ודיו לבא מן הדין להיות כנדון, מה שם בבעלים פטור אף כאן. ומי שאין אומר 'דיו...' לומד פטור בעלים בגנבה-ואבדה בשואל מאותו הקש, שלומד גם תחתון (שואל) מעליון (שומר שכר).

נחלקו רב אחא ורבינא האם הפטור הזה נדרש גם על המקרא שלפני פניו – פרשת שומר חנם, ומכאן שפטור בעליו עמו אמור גם בפשיעה, אם לאו – ואין פטור בפשיעה בבעלים.

א. להלכה פשיעה בבעלים פטור, כבכל מקום שנחלקו רב אחא ורבינא – הלכה כרבינא המיקל (עפ"י ר"ח רי"ף רמב"ם וש"ר. וע' ברי"ף וש"ר לעיל לה ובח"מ קג, ט שלכאורה נראה שנוקטים כרבינא להקל בממונות רק מצד הספק. וערמב"ם (שאלה ב, ח) שפסק בספקות לפטור בבעלים אבל בפשיעה חייב. ויתכן משום דהוי ספק ספקא. וע"מ"מ. וצ"ע). ונחלקו הראשונים בדין 'מזיק שלא בכוונה' בבעלים.

ב. נחלקו אמוראים בירושלמי (שבועות ה, א) האם השומר בבעלים צריך לישבע אם לאו (וע"ש בפני משה שפירש אם נשבע שלא פשע. וע"ע קצוה"ח רצא סקי"ח. ובנתי"מ (סקל"ד) נקט שחייב להשביע שבועה שאינה ברשותו ושבועה שלא שלח בה יד, והדעה בירושלמי שפוטרת – דוקא משבועה שלא פשע, שלפי אותה דעה פשיעה בבעלים פטור, לכך אין לו להשבע שלא פשע).

רב המנונא אמר שאינו נפטר עד שיהא עמו באותה מלאכה – כגון שנשכר לחרוש באותה פרה שהוא משכיר או לחמר אחר חמורו, ועד שיהא עמו מתחילה ועד סוף. ואולם השיבו על שני הדברים: גם אם יהא שאלו למלאכה אחרת (או לשום דבר בעולם, אפילו אמר לחברו השקני מים ושאל ממנו בהמתו והשקהו ונתן לו הבהמה. רמב"ם שאלה ופקדון ב, א) – פטור. וגם הזמן הקובע לפטור הוא שעת השאלה או השכירות, בין שנשאל עמו עם שאילת החפץ [כגון שהפרה עומדת בחצר השואל בשעה שנשאל לו ואינה מחוסרת משיכה, או שאמר לו: אינך נשאל לי עד שעת משיכת פרתך] בין שהיה הבעלים שואל לו מקודם, אבל שאל את הפרה ואחר כך שאל את הבעלים או שכרם – חייב, אפילו היו בעליו עומדים שם. ודרשו זאת מיתור הפסוקים, אם בעליו עמו... אם אין בעליו עמו...

א. התוס' פירשו שהזמן הקובע לענין זה הוא כשמוזמן עצמו לילך ולעשות עבודתו, אבל שעת האמירה קודם עסק המלאכה להישאל לו – אינה קובעת לענין שאילה בבעלים (ונראה שכן יש לדייק מלשון הרמב"ם (שאלה ב, א), שהתחלת הפעולה [או אולי אף הזימון אליה] קובעת). והראב"ד (בשיטמ"ק) חכך שמא תחילת הילוכו להתעסק בשאילתו היא הקובעת להחשב 'בעליו עמו', או יתכן ששעת האמירה קובעת, אף קודם תחילת ההליכה – כל שלא חזר בו לבסוף משאילתו. וכן נטה המאירי [וכ"נ מתוך שנקט הראב"ד לעיקר – ע' במובא בר"ן צו. משמו. ואולם אם מראש נתחייב באמירה להישאל לו לזמן אחר, כגון שאמר אעבוד לך בצהריים – אין כאן שאילה בבעלים כעת. ואף כשלא הזכיר זמן קבוע – יש אומרים דוקא בשכירות אבל בקבלנות לא נקרא בבעלים עד שיתחיל במלאכה. עפ"י מאירי פא. וכ"מ שם בראב"ד בשיטמ"ק. וע' הג"א].

ב. כשעושה מעשה קנין-שאלה שיחול לאחר זמן, נראה שהשעה הקובעת היא שעת התחלת חלות השאלה ולא שעת המעשה. כן נראה ללמוד מדברי הראב"ד להלן צח: במשך עתה לשם שאלה מידית ושכירות עתידית.

ג. לדעת רוב הפוסקים, פטור שאלה בבעלים אמור גם כשעשה ביזמת עצמו ללא בקשת השואל.

דף צו

רכב. א. האם יש הבדלים בין סוגי השימוש השונים של השאלה, לענין דיני השואל האמורים בפרשה?
 ב. האם בעל בנכסי אשתו הריחו בגדר 'שואל' או 'שוכר' אם לאו?